

САБОР ЈУНАКА

*Преци, наши ослободиоци из времена
Првої и Друїої срїпскої усїанка*

Приредио
ПЕТАР ЖЕБЕЉАН

Copyright © 2018 Петар Жебељан
Translation copyright © овог издања 2019, ЛАГУНА

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

САБОР
ЈУНАКА

САДРЖАЈ

Уводно слово	13
Срби од 1459. до 1804. године	19
ВОЂЕ	
Вожд Карађорђе.	27
Кнез Милош	44
ЗНАТНИЈЕ ВОЈВОДЕ И ПОЗНАТИЈИ УСТАНИЦИ	
Прота Матеја Ненадовић	59
Станоје Главаш	64
Станоје Михаиловић.	67
Вујица Вулићевић.	69
Хајдук Вељко Петровић	71
Миленко Стојковић	78
Васа Чарапић	80
Арсеније Лома.	83
Поп Лука Лазаревић	85

Зека Буљубаша	88
Јанко Катић	90
Стојан Чупић – Змај од Ноћаја	94
Капетан Радич Петровић	97
Танаско Рајић	99
Стеван Синђелић	101
Јаков Ненадовић	103
Милош Стојићевић	105
Петар Николајевић Молер	110
Узун Мирко Апостоловић	112
Стеван Јаковљевић	115
Конда Бимбаша	117
Цинцар Јанко Поповић	119
Браћа Недићи	121
Јован Добрача	123
Петар Добрњац Тодоровић	125
Милић Дринчић	128
Лазар Мутап	130
Милосав Бакал	132
Миљасав Чамџија	134
Поп Никола Смиљанић	136
Павле Цукић	138
Никола Абраш	141
Танасије Чарапић	144
Кнез Теодосије	147
Кнез Аксентије Миладиновић	149
Чолак Анта Симеоновић	152

Јован Мићић – сердар рујански	154
Вуле Коларац	156
Пауљ Матејић	158
Петар Јокић	160
Јанићије Ђурић	162
Хаџи Продан Глигоријевић	164
Илија Срдан	167
Илија Стреља	169
Живко Шљивић	171
Јован Шљивић	173
Станко Арамбашић	175

МОНАСИ И СВЕШТЕНИЦИ

Хаџи Рувим – архимандрит манастира Боговађе . .	179
Мелентије Никшић	183
Хаџи Мелентије Стевановић	186
Хаџи Ђера – архимандрит моравички	188
Арсеније Гаговић – архимандрит манастира Пиве .	191
Атанасије – прота буковички	193
Ђакон Авакум	196
Пајсије Ристовић – игуман манастира Трнавe . . .	199

УЧЕНИ ЛЈУДИ

Доситеј Обрадовић	203
Вук Стефановић Караџић	206
Димитрије Давидовић	215
Стефан Стратимировић – митрополит карловачки .	217
Иван Југовић	222

Браћа Грујовићи	224
Сима Милутиновић Сарајлија	227

МЕГДАНЦИЈЕ

Јован Курсула – мегданција заточник.	233
Милутин Петровић – невољни мегданција	236
Михаило Глувац	241
Миљасав Дробњак	243
Кнез Максим Рашковић	244

„ОБИЧНИ“ БОРЦИ

Глиша Гусларовић	249
Јанко Гагић.	251
Радован Којадиновић	253
Радован Марковић	254
Јован Белов Томић	255
Боцић из Селевца.	257
Ђорђе Загла	258
Стојко Батинић	260
Пеца из Клубаца	261
Јаков Јакшић Поповић.	263

НИ ВОЈВОДЕ, НИ ХАЈДУЦИ

Филип Вишњић	267
Љубица Обреновић	270
Чучук Стана	273
Иван Кнежевић – кнез од Семберије	277
Петар Ичко	279

Ђура Милутиновић	281
Јанко Ђурђевић	284

ТОПОЛИВЦИ, ТОБЦИЈЕ И ПУШКАРИ

Немац Мата	289
Милисав Петровић Таузенкинстлер	290
Јован Петровић – ковач	292
Тома Милиновић Морињанин	295
Петар Уровичанин	297
Живан Бановић	299

ДОЛАЗАК РУСА

Иван Иванович Исаијев – руски генерал.	303
Гроф Орурк – руски пуковник	305
Никић – козачки пуковник	307
Спиридон Филиповић – српски архимандрит, носилац руског високог одликовања	309

Бранко Златковић:

<i>Историја која нејресивно узбуђује</i>	311
Непознате и мање познате речи	315
Коришћена литература	325
<i>О иривређивачу.</i>	327

Уводно слово

Није заумно обратити се прошлости свога народа, својим прецима, и у њиховом делању и људским врлинама пронаћи узоре и путоказе који ће помоћи да боље спознамо своју прошлост, да разумемо време у коме живимо и на основу тога назначимо путеве у будућност. Ко пренебрегне важне поруке из прошлости тешко ће наћи прави пут у сутрашњицу. Другим речима, одлазак у сигурну будућност могућ је, поред осталог, и ако добро упознамо прошлост свог народа.

Понегде се може прочитати или чути да Срби имају превише историје која их оптерећује, да треба да је оставе за собом и окрену се једино будућности. Али наша прошлост свакако је и предност у односу на неке друге народе. Међутим, истина је да нам понекад бива и оптерећење јер нас стално обавезује на добро промишљене ставове и одговорно делање, док неки други народи много лакше своју прошлост пренебрегавају, трезвеније је сагледавају или потискују у други план.

Сећања на важне личности и значајне догађаје из наше историје остала су нам у драгоценим писаним

документима и књижевним делима, али и у богатом народном усменом стваралаштву, посебно у епској песми. Међутим, генерације које наилазе све ређе посежу за тим изворима у којима је сачувано огромно богатство о животу значајних личности и великим догађајима, на пример, из времена српске народне револуције, из времена Првог и Другог српског устанка за ослобођење Србије од Турака почетком 19. века, које представља неисцрпно врело из кога се може захватати наук о томе како кроз живот ваља усправно ићи и својим делањем бити одговоран према онима који уз нас стасавају или ће доћи после нас. Отуда књига *Сабор јунака*.

Србија је мала земља у којој су живели и делали велики људи. У овој књизи прве странице посвећене су вожду Ђорђу Петровићу Карађорђу и кнезу Милошу Обреновићу, а потом и великом броју њихових сабораца и сарадника, али и неким мање познатим и непознатим борцима који су великим жртвама, ретком храброшћу и истрајношћу допринели величини и значају Првог и Другог српског устанка.

Ова књига је у првом реду намењена младима, али и свима који пожелеле да сазнају понешто из наше богате и бурне прошлости. Време Првог и Другог српског устанка било је у Србији, али и за Србе који су живели под Турцима на другим странама, веома тешко и трагично. Турци су као освајачи и вишевековни господари имали неограничену власт над покореним народима, над својим поданицима, рајом, како су их називали, односно, каурима, иноверцима. Посебно пред Први српски устанак, крајем 18. и почетком 19. века, када су Београдским пашалуком завладале дахије, одметници од султанове, царске власти; убијали су људе без суда, главе одсецали,

набијали их на колац, давили их, безобзирно пљачкали, одводили становништво у ропство и продавали га, насртали на жене и девојке, чак и на дечаке... Чинили су невиђена и незамислива безакоња.

Била су то сурова и тешко подношљива времена. Када су се Срби дигли на устанак 1804. године, знали су да понекад узврате Турцима истим поступцима које су од њих научили. Борили су се за ослобођење, али су се и светили, узвраћали истом мером за непочинства и злочине којима су вековима били изложени њихови преци, њихови ближњи и они сами.

Приче у овој књизи казују о славним личностима, али и о обичним људима, из Првог и Другог српског устанка и неким догађајима пре и после устанака. Могло се ићи у даљу прошлост, али и у више деценија које су уследиле потом, јер је и пре и после устанака било ослободилачких и прекретничких подухвата у борби Срба против страних завојевача. Када би се та сведочења наша на једном месту, било би то вишетомно штиво. У нашем захукталом времену све је више читалаца који, када бирају књигу коју ће да прочитају, гледају колико је обимна. Поготово млади на то обраћају пажњу, навикнути на могућности које нуди интернет.

У књизи има узвишених примера јунаштва и чојства, о људима велике, понекад несхватљиве храбрости, о људима спремним на огромне жртве, несебичним, који се одричу својих материјалних добара и новца зарад заједничких потреба; има примера гостољубља, истинољубља, великодушности, милосрђа, умних речи неписмених сељака, много изворне мудрости, као и примера поштења и других патријархалних моралних вредности и заборављених народних обичаја. Ова књига

треба да дође до руку и оних читалаца који мало знају, или уопште не знају, ко су били и какви су били ти наши преци – мегданџије, често и наши заточници, који су се, уместо својих предводника и другова сабораца, па и нас потомака, тукли у љутим бојевима и изазвани излазили на мегдане турским јунацима и побеђивали их. Али нису само они наши заточници, него су то били и ретки писмени, а још ређе образовани људи, у та времена прави светионици у мноштву неписмених, када су и најзначајније војводе, па и сам кнез Милош, једва знали да се потпишу. Заточници су били и многи незнани борци, а посебно писари, јер без њих није било могуће командовати војним јединицама, нити обављати управне послове у војводствима, судовима и Правитељствујушчем совјету; заточници су били писмени игумани и архимандрити у манастирима и владике јер су они били чувари националне свести и историјског сећања српског народа.

Поред многих драгоцених порука о којима је у овој књизи реч, могле су бити забележене још неке особине и поступци наших претходника који се не могу уврстити у речену ниску људских врлина, али они су ређи и о њима треба писати неком другом приликом и другачијим поводом.

Овде су записане неке развијеније краће приче, а већина је у краткој, често анегдотској форми, те су отуда лако читљиве и дуже се памте. Све је разврстано у неколико одељака. На првом месту су пробране кратке цртице о двојници вођа – о Вожду Карађорђу и кнезу Милошу, потом о знатнијим војводама, ученим људима, монасима и свештеницима, мегданџијама, обичним борцима, пушкарима и тополивцима, као и о неким

истакнутијим руским командантима који су са својом војском дошли у помоћ нашим устаницима.

У посебном одељку на крају књиге нашле су се наше архаичне речи, али и варваризми из неких језика који су ушли у лексички фонд српског језика на размеђи 18. и 19. века.

Као изворници при писању ове књиге у највећој мери коришћени су текстови из *Поменика* Милана Ђ. Милићевића, затим краћи одломци из *Мемоара* проте Матеје Ненадовића, текстови из историјских списа Вука Стефановића Караџића, као и сведочења Јанићија Ђурића, Гаје Пантелића, Петра Јокића и Анте Протића, затим Лазара Арсенијевића Баталаке, потом и грађа коју су сакупили и обрадили Миленко М. Вукићевић, Константин Ненадовић, Гедеон Ернест Маретић и други. Коришћени су и текстови наших савременика Ненада Љубинковића, Мирјане Дрндарски, Бранка Златковића, Владете Коларевића, Романа Мулића...

Посебно треба нагласити да је историчар Милан Ђ. Милићевић, припремајући се да напише *Поменик*, по налогу Српског ученог друштва, претече данашње САНУ, обилазио у другој половини 19. века многе крајеве Србије, разговарао и бележио сећања ретких тада још живих учесника Првог и Другог српског устанка, или се налазио са њиховим потомцима, па и другима који су познавали знамените јунаке, учеснике историјских догађаја о којима је у књизи реч. Он је многа казивања обликовао онако како је претпостављао да ће бити најинтересантнија за читаоце. Отуда се у *Поменику* види његова ауторска рука, понегде чак и литерарна надградња неких казивања. Међутим, неколико прича у овој књизи делују као да их је Милићевић стенографски

записао слушајући их од казивача и та сведочења пренета су овде у изворном облику, са свим лексичким и синтаксичким одликама нашег језика у 19. веку, управо онако како су одштампана у *Поменику*. Такве су приче о Јовану Курсули, кнезу Максиму Рашковићу, Милутину Петровићу, Хајдук Вељковом брату, који је сам испричао Милићевићу како је изашао на свој први и једини мегдан, потом о Хаџи Рувиму, Хаџи Ђери и другима.

Надам се да ће ова књига привући пажњу читалаца и оних који ређе посежу за оваквом врстом литературе, те отуда мало знају какво је било време и какве су биле прилике у којима су живеле и делале личности из ових приповести.

Петар Жебељан

Срби од 1459. до 1804. године

Када је Српска деспотовина, после пада Смедерева у турске руке 1459. године, коначно изгубила државну самосталност и ушла у састав Турске империје, део племства избегао је на север и запад, у Угарску, Аустрију и Млетачку републику, а мањина се приклонила завојевачу и прешла у ислам да би сачувала своје поседе и привилегије. Тада су се и народне масе покренуле у сеобе за својим племством. Потом је било још дванаест већих и великих сеоба Срба.

Они који су остали у Србији постали су обесправљени поданици Турске царевине. За завојеваче и нове господаре били су раја, каури, припадници друге вероисповести. Морали су да плаћају разне порезе и намете и то им је умногоме онемогућавало нормалан живот, привредни и културни напредак. Срби који су сеобама избегли турско ропство борили су се против завојевача под заставама аустријске, угарске и млетачке војске, са уверењем и надом да ће се вратити у своју постојбину.

У 15, 16, 17. и 18. веку у историји су запамћени истакнути борци против Турака – Срби племићи и

чувени ратници: Змај Огњени Вук Бранковић, Стефан, Ђорђе, Јован, Максим и мајка Ангелина Бранковић, Стефан Штиљановић, Јован Ненад Црни „Српски цар“, Павле Бакић и његова браћа, Дмитар и Стефан, браћа Јакшићи, Петар Петровић, Радич Божић, Петар Овчаревић, Милош Белмужевић, Јоан Монастерлија, затим многи чланови истакнутих породица Рашковић, Поповић-Текелија, Чарнојевић, Шевић, Пишчевић, Прерадовић, Зорић, Милорадовић, Љубибратић и други.

Жесточе борбе против Турака водили су и познати хајдуци и ускоци: Старина Новак, Вук Мандушић, Комнен Барјактар, Стари Вујадин, Бајо Пивљанин, Петар Мркоњић и ускоци: Стојан Јанковић, Илија Смиљанић, Иво Сенковић и други. Борили су се да ослободе свој народ, а неки су сањали о васпостављању изгубљене српске државе.

Како је турска власт после владавине султана Сулејмана Величанственог почела постепено да слаби, повећавао се притисак на обесправљени народ тлачењем и све већим порезима и кулуком.

После пада Српске деспотовине 1459. године, Српска православна црква била је једина институција која је успела да очува веру и сачува народно сећање на изгубљену српску државност, негујући култове српских светитеља из династије Немањића, посебно Светог Саве. Тешко стање се још више погоршало када је 1766. године укинута Пећка патријаршија и српска црква припојена Охридској архиепископији, а сви српски митрополити и епископи замењени грчким великодостојницима.

Вршачки владика Теодор Несторовић, као духовни вођа Срба у Банату, био је један од предводника првог српског устанка против Турака 1594. године, а војне

операције водили су бан Сава Темишварац и Јанко Лугошан. Срби су војевали под заставом на којој је био извезен лик Светог Саве. Темишварски паша ухватио је владику Теодора у Вршцу и наредио да га живог „одеру на мих“, како је остало записано. Потом је београдски Синан-паша тражио да се из манастира Милешеве донесу мошти Светог Саве, које су спаљене у Београду, на Врачару, 10. маја 1594. године, као казна и упозорење Србима да не дижу буне против турске власти. Али Срби су користили сваку историјску прилику да крену у бој против завојевача и тлачитеља.

У намери да продре на југоисток, Аустријска царевица је водила многе ратове са Турцима који су им били на путу у остварењу тих вековних тежњи.

Када је започет један од тих ратова 1683. године, Срби са обе стране Дунава и Саве добровољно су се придружили аустријској војсци. Та здружена армада успела је да продре до Скопља, али због француске објаве рата Аустрији и других историјских околности у Европи тога времена ратна дејства су заустављена и аустријска војска је кренула на запад, а за њом су, да би избегли турску освету, били принуђени да пођу и Срби – у Велику сеобу, предвођени патријархом Арсенијем III Чарнојевићем, и 1690. године прешли су преко Саве и Дунава у Аустрију.

У следећем сукобу Аустријанаца и Турака, од 1716. до 1718. године, Срби су се опет приклонили аустријској страни. Водили су их обер капетани, команданти српске милиције у том рату, Станиша Марковић Млатишума и Вук Исакович Црнобарац, иначе познат као главни јунак романа *Сеобе* Милоша Црњанског. Тада је ослобођен северни део Србије, до Западне Мораве, који је до 1739. године био под аустријском влашћу. После нових ратних

дејстава Турци су те године успели да поврате изгубљене територије и граница је опет била на Дунаву и Сави.

Нови рат између две царевине започет је 1788. године и опет су Срби били на страни Аустрије, сада су називани фрајкори, добровољци, јер су прелазили преко две велике реке и организовали своје посебне добровољачке јединице којима су командовали српски официри, а главни командант српских добровољаца био је капетан Корун Коча Анђелковић. Поред њега старешине су били: Радич Петровић, Станко Арамбашић, Ђорђе Петровић Карађорђе и други. По капетану Кочи Срби су овај рат назвали Кочина крајина.

После овог такође неуспелог аустријског рата остала је стара граница на Дунаву и Сави, али је процес слабљења турске власти, који је одавно започет, постао још уочљивији. Централна власт је нарочито била ослабљена, тако да су се турски феудалци у рубним пашалуцима у великој мери осамостаљивали и отказивали послушност турској влади, односно Порти и султану.

Београдски пашалук незаконито и насилно запоселе су дахије, командири јањичарских јединица, убили су Хаџи Мустафа-пашу 1801. године и завладали овим пашалуком. Настало је време невиђеног терора у Европи, великих зверстава и безакоња, применом грубе и сурове силе.

„Ако неком земљом, чији народ, такорећи, тек покушава да се избави из хаоса у који су га наизменично бацали празноверица, анархија или деспотија, владају чудовишта која се поводе само за својом грамзивошћу, народ са презривим осмехом изручују пропасти, јавно чак и о народним празницима скрнавe њихове жене и кћери, убијају свакога на чијем лицу само уображавају

да виде одвратност према овим злочинима, кад ове многоглаве хидре из пуког подозрења наређују својим подређенима да побију месне главаре у половини земље и овлашћеним пљачкама и уценама неколико стотина породица изручују смрти од глади, а што више смањују број становника то више захтевају кулука – онда побуна постаје нужна одбрана од грабљиваца, а ослобођење природан закон.“*

Ове резолутне ставове написао је на првим страницама своје књиге *Историја Српске револуције* Гедеон Ернест Маретић, аустријски високи обавештајни официр, српског порекла, који је потицао од племићких породица из времена Немањића. Без обзира на професионалну оданост Аустријској царевини, видљива је његова истинољубивост и објективност, понекад и уочљива наклоност борби српског народа за ослобођење из турског ропства. Његова студија *Историја Српске револуције* прва је књига о Првом српском устанку написана већ у време његовог трајања.

„Жене и девојке су примораване да се окупљају у коло, а мушкарци су присиљавани да присуствују тим играма. Око тог круга су постављени поткупљиви најамници, чији су ханџари и запете пушке претили смрћу свакој девојци и жени која би, слутећи гадну намеру, можда хтела да побегне; све док се, најављен звуцима варварских инструмената, не би појавио дахија или неки од његових помоћника, ступио у круг, најзад изабрао жртву своје срамне страсти, па је усред круга, кријући се плаштом, јавно силовао. Отац, вољени момак или муж на чијем лицу би се показала одвратност, бес, или макар

* Гедеон Ернест Маретић: *Историја Српске револуције*, Филип Вишњић, Београд, 2004, стр. 18.

само сажаљење, сместа би пао од ножа чудовишта навиклих на убиства, који су сигурни у награду, из грамзивиости често приносили жртве смрти, како би обезбедили за себе већу милост оног нечовека.“*

Срби су морали да крену у одсутан обрачун са таквим безвлашћем не чекајући следећу прилику да Аустрија зарати са Турском.

Тако је 1804. године букнуо Први српски устанак, а после једанаест година и Други. Била је то, по многим елементима, успешна српска народна револуција. У Србији је укинута феудална систем, сељаци су постали власници земље коју су обрађивали под Турцима, укинута је ропство и свако ко би крочио ногом у Србију, па макар био и пребегли роб из других земаља, постајао је слободан човек. То су само неке од тековина које су Србима донели Први и Други српски устанак.

Ни забране ни казне нису могле да умање приврженост банатско-сремских Илира – из трговачког, грађанског и сељачког сталежа – србијанској ствари, па према томе ни ревност да се нађу у свему на услузи Србијанцима, утолико мање што су ови све плаћали звечећом валутом и по врло високим ценама.**

П. Ж.

* *Исџо*, стр. 33.

** *Исџо*, стр. 40.

ВОЋЕ

ВОЖД КАРАЂОРЂЕ

Карађорђеов отац Петар, Петроније, како су га најчешће звали, живео је у селу Жабарима веома сиромашки. Када је његова жена Марица била пред порођајем са Ђорђеом, дође неки Турчин на конак, да преноћи. Петроније је некуд отишао. Жена се мучила, па изађе напоље и породи се у воћњаку. Турчин види шта се догодило, рече јој да уђе у кућу с дететом, а он оде у вајат. Затим је дошао и Петроније.

Поред Ђорђа, Марица је родила и Марију, Марка, Маринка и Милицу. Петроније је имао много деце, а никаквог имања, па је зато био велики сиромаш и није могао Турцима да плаћа порез. Село је неколико пута плаћало за њега. Најзад, жабарски кнез разори му и запали кућерак и тако га натера да се одсели.

Петроније оде са породицом у Баничину да чува кошнице Фарзли-баши из Паланке. Ђорђе је већ био момчић и Фарзли-баша виде да је хитар и окретан, па га узме за слугу.

Ђорђе је дуже служио код тог Турчина, који му ништа није плаћао. Он се наљути, остави га и врати се оцу у

Загорицу, јер му се породица тамо преселила. Бавећи се у том селу упозна девојку Јелену из Маслошева, венчају се и после је са њом до смрти живео.*

* * *

Србија је тада била под Турцима и много храбрих људи отишло је у хајдуке јер нису могли да трпе турске злочине и свакојаке зулуме, све веће порезе и малтретирања. И Ђорђе је сакупио пет-шест другова и почео да хајдукује. Турци су често организовали потере, хватали хајдуке и убијали их.

* * *

Када су наслутили и понешто сазнали о томе да Срби спремају буну, Турци су најчешће сабљама или јатаганима секли главе онима које су наумили да побију како би заплашили народ и присилили га да се умири. Поред тога батинали су до смрти, вешали људе, давили их конопцима, али и набијали на колац. Сима Милутиновић, писац *Сербианке*, епског спева о Српском устанку, у својој *Историји Србије*, забележио је да су Турци намерно правили кратко коље, на које су набијали живе Србе, како би безбројни гладни пси могли још живим мученицима да дохвате ноге и откидају кожу и мишиће. По неколико дана патили су се ови јадници у тешким мукама, некад би молили, али и псовали да би изазвали турске војнике који су поред њих пролазили како би се неки смиловао или им у љутњи пиштољем прекратио тешке муке.

* Петар Јокић: *Казивања о Српском устанку 1804*, СКЗ, Београд, 1980.

* * *

Кад је једном Ђорђе хајдуковао са дружином, подигне се за њима потера. Тада он сâм дође на један извор, близу неког села где се потери није надао. Напио се воде и сео да се одмори. Једна баба дође по воду и он је запита каква је то гужва која се чује из села. Баба одговори да се неки црни и небели Ђорђе одметнуо у хајдуке, те више зла чини него Турци, па сада хоће да га ухвате. Ђорђе, уз своју чувену узречицу „којекуде“, упита је да ли она познаје тог црног Ђорђа, а она одговори да га не зна.

Онда он, уз своју другу узречицу „по души те!“, разбије баби камењем све котлове и брзо нестане. Карађорђе је више пута причао да га нико други није први назвао Црним него та баба.*

* * *

Када је започет рат између Турске и Аустрије 1788. године, аустријски пуковник Михаило Михаљевић прешао је преко Саве и почео да врбује Србе у фрајкоре. Позвао је и све хајдучке харамбаше да се предају у року од три месеца. Карађорђе и његова дружина нису хтели да се одрекну хајдуковања. Када је прошао рок, подигне се потера и у селу Радљеву убију једног хајдука, а Карађорђа ране у десну руку. Кад је залечио рану, почео је опет да хајдукује. Али потера их поново стигне и, у селу Борку, увати њега и још шест хајдука и одведе их Михаљевићу. Пресуда је била да сви буду обешени. Али, на срећу, ту је био Радич Петровић, из Остружнице, који је још од раније био добровољац, па и капетан међу њима. Тада

* Петар Јокић: *Казивања о Српском устанку 1804*, СКЗ, Београд, 1980.

види Карађорђа и он му се веома допадне, а и Карађорђе га поочими, да га, ако некако може, избави. Радич оде до Михаљевића и издејствује да ослободи Ђорђа. Три његова друга тада обесе, а тројицу пошаљу у Бају у затвор. Ђорђе је код Радича постао буљубаша.

* * *

Карађорђе је с аустријском војском учествовао у освајању Пожеге, Карановца и Чачка.

Био је високог раста – од њега је можда био виши једино Зека буљубаша – врло снажан, округлог и препланулог лица, очију малих, али живих, а високог чела. Глас му је био танак, као неке жене, говорио је обично врло мало. Некад у добром друштву могао је да се развесели и тада би играо коло и терао друге да се веселе, играју и певају. У рвању нико није могао да га обори јер како се с ким дохвати одмах га баци на земљу.

Уз другу или трећу реч говорио је „којекуде“. Непознатом човеку, па и старијем од себе, кад би га хтео позвати, имао је обичај да каже „момче!“

Једина му је псовка била „По души те!“ Ако би преступник учинио неко велико зло или безакоње, могао је томе на лицу места да пресуди, најчешће пиштољем.

* * *

На основу разговора који је водио са двојицом преплашених људи из смедеревског округа, види се да је Карађорђе био ватрени заговорник Устанка:

– Море, браћо! Докле ћемо ми овако у тузи један с другим састајати се, јадиковати и стрепети од Турчина,

као зец од кера и од ловца!? Та нису ли и они од меса као и ми! Та и њих ће куршум пробијати као што и нас, једног по једног, на правди Бога. Турци виде да смо се ми поплашили као зечеви, и да њихово зло трпимо, па зато чине од нас шта хоћеју, но ходите, браћо! Да се слешки и с договором дигнемо, у један мах сви, противу Турака!

* * *

У Орашцу, у Марићевића јарузи, 15. јануара 1804. године, за време свадбе у кући Стевана Томића, окупило се много виђених људи да се договоре о борби против дахија, одметника од турске царске власти, који су чинили злочине, многим кнезовима главе поодсецали, наставили да пљачкају све што им је на ум пало, нове и веће глобе и порезе наметали народу, жене и девојке силовали... Тада се окупљенима обратио Карађорђе:

– Браћо моја, ви видите шта Турци јаничари раде. Наумили су да нас сасвим оплене и поробе, да нам ништа не остане на миру, ни наше свете цркве, ни манастири, видите шта зликовци и безаконици с нашим кћерима, снахама, сестрама и младим нашим женама чине, како их силују и обешчашћују и у робље одводе. Па најпоследите где почеше наше кнезове и друге одабраније људе сећи и убијати. Моја је намера да се ми против овог зулума подигнемо, да ханове по селима попалимо и муселиме, ханџије и субаше потучемо или истерамо из вилајета, да и дахије саме потучемо и да се једном зла ослободимо. Ја се уздам у Бога милостивог, који наше горке јаде види, да ће нам у помоћи бити...

Кад сви сабрани ове речи чују, углас одговоре:

– Ми сви знамо да је све тако, па смо се зато овде сабрали. И ми сви хоћемо исто што и ти, него да у име

Божије отпочнемо, или да сви изгинемо, или да се зла курталишемо.

Кад је саслушао овако сложан одговор, Карађорђе је предложио да одмах изабери вођу који ће управљати, свима заповедати, јер без тога не треба ништа ни започињати. На овај предлог Карађорђев, Атанасије, прота буковички, као свештено лице и седамдесетогодишњи старац, одговори:

– Ми, брате Ђорђе, тебе хоћемо, да си нам ти предводитељ и старешина.

Сав је скуп повикао:

– И ми сви то исто велимо и желимо!

Карађорђе се дуже изговарао да он вођство не може да прихвати зато што зна да буде врло љут, што не може да трпи неслогу, раздоре, неке старе свађе због којих се губе животи, па ће можда и да убије, а то се некоме неће допасти, па ће се одвојити на страну, што ће непријатељи једва дочекати, па ће сви горе него икад проћи. Предложио је сабору да изабери Станоја Главаша, или Марка, кнеза орашачког, или Теодосија из Орашца. Сви ови изговори Карађорђеви нису могли да промене намеру скупа, а нарочито Станоја Главаша, који је рекао:

– Ја, побратиме Ђорђе, ако се ти старешинства нећеш примити, овај час одох својим путем!

Тада сви понове да они баш таквог хоће као што је Карађорђе о себи говорио.

* * *

Стиче се утисак из песме *Почейџак буне њроџив дахија* да је сеча кнезова организована само како би се Турци домогли Карађорђеове главе. Филип Вишњић, који је ову

песму испевао, не пева да је Карађорђе први на дахијском списку за погубљење, али подвлачи да је он заправо најопаснији и, природно, најтраженији. Вишњић претаче у стихове план Фочић Мехмед-аге о предстојећем истребљењу кнезова. Сеча треба да започне кнезом Палалијом из Бегаљице, а да се настави кнезом Јованом из Ландова, потом кнезом Станојем из Зеока, кнезом Јованом из Креснице, браћом Чарапић из „потока Б’јелог од Авале“... За све до сада побројане дахија Фочић Мехмед-ага вели: „Они с’ паше, а ја сам субаша.“ Ред стиже до Црног Ђорђа. Певач наједном постаје опширан. Мехмед-ага Фочић детаљно образлаже за шта је све Црни Ђорђе способан:

*Док њоубим Црноја Ђорђија
Из Тојоле села њоносија,
Који с бечким њирије ћесаром,
Он је кадар сву њебану куији’
Од бијела прада Варадина,
И оружје штио је за њошребе,
Он је кадар на нас завојштиији.*

Карађорђе није као остали пре или касније побројани кнезови у овој песми. Али сви су српски кнезови опасни по дахије јер су и они у односу на кнезове као субаше према пашама. У сваком погледу су подређени. Међутим, постоји и над пашама владар – врховни српски вођа је Карађорђе. То сведоче и речи резигнираног дахије Мехмед-аге Фочића: „Он царује, а ја субашујем!“

Завршетак песме одређује неке Карађорђеове идеје о ослобођењу Србије и исказује његове даље национално-ослободилачке планове:

Кад је Ђорђе Србијом завладо
 И Србију крстиом њрекрстио,
 И својијем крилом закрилио
 Од Видина њак до воде Дрине,
 Од Косова ње до Биограда,
 'Вако Ђорђе Дрини њоворио:
 „Дрино водо, њлемениња међо,
 Измеђ' Босне и измеђ' Србије!
 Наскоро ће и њио време доћи,
 Када ћу ја и њебека њрећи
 И чесњињу Босну њолазињи!“*

* * *

Карађорђе је кренуо са Тополцима и другима и било их је свега четрдесет који су пошли добровољно. Из Тополе дошли су до Сибнице, ту запалили хан, убили седамнаест Турака и десетину заробили. Од Сибнице су пошли у Рогачу код Јанка Катића, који је био у Београду и заваривао Турке па побегао на време. У том је дошао Аганлија у село Дрлупу са четиристо Турака и кнезом Максимом из Губеревца, јер се села око Београда још нису била подигла на устанак. Са њим је пошло по Аганлијиној наредби и две-три стотине Срба.

Аганлија је кренуо да преговара са Карађорђем, али је свакако тражио добру прилику да га ухвати или убије. Договоре се преко представника да се сусретну поред села, на ливади, и тада сваки поведе са собом по двадесет храбрих и угледних пратилаца. Аганлија је нудио Карађорђу петсто кеса новца само да умири народ, а кад

* Ненад Љубинковић: *Трајања и одговори*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2010.

је то Вожд одбио, предложио је да му дахије у Аустрији купе куће, винограде, ливаде и воденице. И то је био неприхватљив предлог. Карађорђе је једино тражио да за договор о миру гарантује аустријски цар.

Дахија то није могао да прихвати јер је добро знао да су он и остале дахије одметници од султанове власти и узурпатори за које ниједна страна сила не би пристала да гарантује. Договори су још трајали, кад пукне са турске стране једна пушка. Срби се узбуне и помисле да Турци хоће да убију Карађорђа, па и они запуцају. Ту Агантија буде рањен у ногу, погине више десетина Турака и неколико Срба. Агантија, обесхрабрен неуспелим преговорима и раном на нози, нареди повратак у Београд. Срби се обрадују и охрабре овом првом већом победом над Турцима.

После Дрлупе, дође око осамсто Срба у Иванчицу, па на конак у Раљиновић, затим у Тополу и даље на Рудник. Тада устанак поступно захвати целу Србију и умноже се успешне и неуспешне битке све до несрећне 1813. године.*

* * *

Карађорђе је у Тополи имао дућан са сољу и другом робом коју обично купују сељаци. Једном, полазећи на ратиште, позове брата Маринка, који обично није ишао на војску него је остајао код куће; тада му рече:

– Којекуде, ево ти магазе пуне као око! Седи и продај што се може. Кад се вратим, показаћеш ми рачун и даћеш ми паре!

* Гаја Пантелић и Петар Јокић: *Казивања о Српском устанку 1804*, СКЗ, Београд, 1980.